

تألیف: دکتر حسن شیرزاد

ویراستار علمی و ادبی: عباس مرزیت

مدیر هنری: مصطفی حسین زاده

طراحی جلد:

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

سال و نوبت چاپ: ۱۳۹۰ - نخست

قیمت: ۴۰۰۰ تومان

مرکز بخش:

آمل - نشر شمال پایدار (موسسه فرهنگی شمال)

۰۱۷۱-۲۲۲۳۳۵۳

صندوق پستی: ۱۳۴۰

موسسه: حسن شیرزاد، ۱۳۵۰-

عنوان و نام پدیدآور: مرگ زان (مبحث در چلده

شلمی زان)، حسن شیرزاد

مشخصات نشر: آمل: شمال پایدار، ۱۳۹۰.

مشخصات ظاهری: ۱۲۴ ص: جلد: سمبدر

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۹۶۲-۰۷۰۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: ویراسته

موضوع: جامعه‌شناسی زان

موضوع زان آموزی: - - چیده‌های اجتماعی

رده‌بندی کنگو: ۱۲۹۰ ق ۵ ر ۵۰

رده‌بندی دیوایی: ۳۰۶۲۲

شماره کتابشناسی ملی: ۲۲۹۷۲۲۸

مباحثی در جامعه‌شناسی زبان
دکتر حسن بشیر نژاد

www.Ketab.ir

فهرست مطالب

پیشگفتار ۱۱

بخش اول: تکوین مطالعات اجتماعی زبان

۱-۱: مقدمه ۱۶

۲-۱: شکل‌گیری مطالعات اجتماعی زبان ۱۷

بخش دوم: انقراض زبان‌ها

۱-۲: مفاهیم بنیادی در زمینه‌ی مرگ زبان ۲۴

۲-۲: رده‌بندی خطرپذیری زبان‌ها ۲۷

۳-۲: روند انقراض زبان‌ها در جهان ۲۹

۴-۲: رده‌بندی اجتماعی زبان‌ها ۳۲

۵-۲: عوامل مرگ زبان ۳۴

۶-۲: نتیجه‌ی بحث ۴۵

بخش سوم: نگرش زبانی

۱-۳: تعریف نگرش ۴۸

۲-۳: نقش نگرش زبانی در بقا یا زوال زبان‌ها ۵۱

بخش چهارم: پیشینه‌ی مطالعات

۱-۱: پژوهش‌های کلاسیک در جهان ۵۶

۱-۴: مطالعات جدید در جهان ۶۶

۳-۴: پژوهش‌های انجام شده در ایران ۷۷

بخش پنجم: حفظ و احیاء زبان‌ها

۱-۵: اهمیت حفظ زبان‌های در معرض خطر ۹۴

۲-۵: نشانه‌ها و شاخص‌های خطرپذیری زبان ۱۰۰

۳-۵: احیاء و تقویت زبان‌ها ۱۱۱

واژه‌نامه ۱۱۹

کتاب‌نامه ۱۳۱

ورود به هزاره‌ی سوم میلادی ما را بر آن می‌دارد تا نظری به اوضاع و احوال جهان در هزاره‌ی گذشته و وضع احتمالی آن در هزاره‌ی پیش رو داشته باشیم. شکی نیست که مشخصه‌ی بارز جهان کنونی ما پویایی مفرط، تغییر و دگرگونی در سطحی وسیع و گسترده است و ابعاد این دگرگونی از اکوسیستم‌ها گرفته تا ارزش‌های اخلاقی حاکم بر جامعه به وضوح و روشنی قابل رویت است. در بخش کوچکی از این جهان در حال تحول که در سیطره‌ی نگاه و توجه زبان‌شناسان قرار می‌گیرد - یعنی موضوع زبان - این تحول و دگرگونی بسیار چشمگیرتر از سایر بخش‌هاست. مسأله‌ای که در روند تحولات و تغییرات زبانی مهم و در عین حال نگران‌کننده می‌نماید پدیده‌ی «مرگ زبان» و نوع نگاه و برخورد جوامع زبانی با آن است.

اغلب زبان‌شناسان بر این باورند که امروزه حدود ۵ تا ۶ هزار زبان زنده در سرتاسر دنیا وجود دارند. این زبان‌ها به طور یکنواخت در سطح کره‌ی زمین پراکنده نشده‌اند. در حالی که در کشورهایی مانند گینه‌ی نو این پراکندگی از فشردگی بالایی

برخوردار است (یعنی حدود ۸۶۰ زبان در یک قلمرو حدوداً ۴۵۰ هزار کیلومتر مربعی)، مناطق وسیع دیگری هم هستند که تعداد اندکی زبان در سطح آن پراکنده شده‌اند. برای نمونه، تنها ۹ زبان در کل سرزمین عربستان فهرست شده‌اند که از آن میان ۶ زبان گونه‌هایی از زبان عربی هستند، و این در حالی است که این کشور بیش از ۴ برابر کشور گینه مساحت دارد.

درست همان طوری که زبان‌ها به لحاظ جغرافیایی از پراکندگی متفاوت برخوردار نیستند، به لحاظ تعداد گویش‌وران نیز می‌تواند گونه‌بندی اختی بین زبان‌های دنیا وجود ندارد. زبان‌های زیادی وجود دارند که گویش‌وران آنها کمتر از هزار نفر هستند و در بین آنها گروهی با تعداد انگشتان دست و یا حتی یک گویش‌ور دارند. در مقابل، زبان‌هایی هم هستند که دهها میلیون گویش‌ور دارند و تعداد گویش‌وران آنها همواره رو به فزونی است. چینی، انگلیسی و اسپانیولی نمونه‌هایی از این زبان‌ها هستند.

در سال‌های اخیر تحولات سریع و دامنه‌دار فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی در سراسر جهان موجب برهم خوردن تعادل زیست محیطی گسترده‌تری به روند انقراض گونه‌های گیاهی و جانوری شتاب بخشیده است. زبان‌ها نیز به عنوان نوعی ارگانیسم از تأثیر این تحولات دامنه‌دار مصون نمانده و شمار زیادی از زبان‌ها برای همیشه از میان رفته‌اند و تعدادی نیز با کاهش تعداد گویش‌وران‌شان به شدت در معرض

خطر نابودی قرار دارند. زبان‌شناسان بر این باورند که ما به طور متوسط هر دوازده روز یک زبان را از دست می‌دهیم و با ادامه‌ی این وضع پیش‌بینی می‌شود که تا سال ۲۱۰۰ نیمی از زبان‌های دنیا از بین بروند.

بدیهی است که با حذف یک زبان، گویش‌وران آن زبان از سخن گفتن بالا نمی‌ایستند و به طور طبیعی زبان دیگری نقش برقراری ارتباط را در آن جامعه‌ی زبانی به عهده می‌گیرد. در این فرآیند جایگزینی، این زبان‌های اقلیت و کم‌اعتبار هستند که جای خود را به زبان‌های معتبر و پرخوردار از پستوانه‌های قدرت در جوامع بشری می‌دهند و زبان‌شناسان هشدار می‌دهند که ادامه‌ی این روند ممکن است تنوع زبانی موجود را از بین ببرد و ناخواسته تعداد اندکی زبان صاحب قدرت را جایگزین زبان‌های گوناگون در گوشه و کنار جهان نماید.

روند رو به رشد زوال زبان‌ها در سراسر جهان موجبات نگرانی و دغدغه‌ی خاطر زبان‌شناسان و علاقه‌مندان این زبان‌ها را به همراه نموده است و گروهی بر آن شده‌اند تا برای حفظ زبان‌های اقلیت، چاره‌ای یابند و در این راستا موسسات، بنیادها و انجمن‌های متعددی در سراسر جهان شکل گرفته‌اند. با وجود این، به نظر می‌رسد که چنین موضوع مهمی در کشور ما چندان جدی تلقی نشده و از سوی دیگر پژوهش‌ها نشان می‌دهد که زبان‌های محلی کشور ما نیز در معرض خطر انقراض قرار دارند. این مجموعه تلاشی است در جهت طرح و معرفی ابعاد

گوناگون مسئله انقراض زبان و کندوکاوی پیرامون عوامل، شرایط و پیامدهای مرگ زبان و راه‌های حفظ زبان‌های در معرض خطر و احیای زبان‌های خاموش. امید است این مختصر بتواند در معرفی موضوع و شناساندن اهمیت آن به علاقه‌مندان سودمند واقع شود.

این مجموعه که نگارش آن را مدیون مساعدت‌های بی‌منت استاد گرانقدرم جناب دکتر یحیی مدرسی هستم، قرار بود پیش از این‌ها به علاقه‌مندان زبان‌شناسی عرضه گردد، اما به دلایلی میسر نشد. در واپسین روزهای سال ۱۳۸۹ خورشیدی لطف و عنایت جناب دکتر محمد قنبری ریاست محترم دانشگاه جامع علمی-کاربردی، واحد مازندران و آقای حسین حیدرزاده مدیر فرهیخته‌ی امور فرهنگی دانشگاه موجبات نشر این اثر را فراهم نمود. همین‌جا لازم می‌دانم که امتنان قلبی خود را از این عزیزان اعلام نمایم.

حسن بشیرنژاد
فروردین ۱۳۹۰